

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-30>

УДК 37.07.336:351.352

ОЦІНКА СТАНУ ФІНАНСУВАННЯ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

ASSESSMENT OF THE STATE FINANCING OF SECONDARY EDUCATION TO ACHIEVE THE GOALS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UKRAINE AND THE WORLD

Мирошніченко Володимир Олександрович

кандидат педагогічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2281-1299>

Матвієнко Галина Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5265-8379>

Myroshnichenko Volodymyr

Berdyansk State Pedagogical University

Matviienko Halyna

V.I. Vernadsky Taurida National University

У статті досліджено стан фінансування середньої освіти в країнах ОЕСР та України та вплив фінансування на досягнення цілі сталого розвитку в сучасних умовах. Доведена важливість перетворення освітніх систем, зокрема, забезпечення більшої справедливості та прозорості у витратах на освіту. Зазначено, що важливим завданням фінансування освіти є подолання великої неефективності витрат і нерівностей. Досліджені основні тенденції витрат на освіту в країнах ОЕСР та розподіл джерел фінансування між рівнями бюджетної системи. Визначені основні наявні та перспективні джерела фінансування середньої освіти в Україні, та їх особливості. Доведена доцільність впровадження підзвітності «знизу вгору». Визначені обмеження розвитку освітньої політики та основні перспективні напрямки фінансування середньої освіти для досягнення сталого розвитку.

Ключові слова: середня освіта, фінансування освіти, частка державних видатків на освіту, джерела фінансування середньої освіти.

The article examines the state of secondary education financing in the OECD countries and Ukraine and the impact of financing on achieving the goal of sustainable development in modern conditions. The importance of transforming educational systems, in particular, ensuring greater fairness and transparency in education spending, has been proven. Conducting research and evaluating various aspects of education funding is important for determining effectiveness and establishing future funding directions. Determining indicators for evaluating the effectiveness of funding allows to predict the possible impact of education on the national economic and social prospects of the country. It is noted that an important task of financing education is to overcome the great inefficiency of costs and inequalities. Available evidence shows that insufficient funding and inequitable distribution of resources remain serious problems in financing education. Strengthening the link between education costs and outcomes is vital to the effective use of resources. The main trends of spending on education in the OECD countries and the distribution of funding sources were studied. Total expenditure per student in OECD countries and expenditure on education as a share of GDP were studied. A comparison of the distribution of the sources of the total amount of state spending on education by the levels of the budget system, before and after inter-budgetary transfers, and a comparison of these data with Ukraine was made. The main available and promising sources of funding for secondary education in Ukraine and their features are identified. The feasibility of implementing "bottom-up" accountability through the active involvement of citizens, which can play a significant role and complement vertical and horizontal accountability to the public, has been proven. Determination of limitations to the development

of educational policy and the main prospective directions of secondary education financing: reconstruction of educational institutions that have suffered destruction, psychological support, development of electronic document circulation and formation of detailed and complete databases on institutions of general secondary education. The implementation of economic mechanisms and the expansion of funding sources will contribute to the improvement of the quality of education, the provision of necessary resources and the creation of an effective system. It is noted that fair financing of education is an integral component for strengthening educational systems and ensuring equal opportunities for all students. Governments and stakeholders can take the following measures to respond to the challenge of ensuring equity in education funding: development of equity-oriented public funding, "creating funding mechanisms to redistribute educational resources in favor of socially vulnerable population groups"; fair and decentralized distribution of educational resources; increasing the use of international and grant aid; investments in innovative methods of providing education.

Keywords: secondary education, financing of education, share of state expenditures on education, sources of financing of secondary education.

Постановка проблеми. В 2022 році Міжнародний Саміт «Трансформація освіти» висловив заклик до урядів та міжнародного співтовариства зробити кроки до перетворення освітніх систем, зокрема, забезпечити більшу справедливість та прозорість у витратах на освіту, з метою досягнення четвертої цілі сталого розвитку – якісної освіти для всіх. Справедливе фінансування освіти може сприяти подоланню глобальної кризи у сфері навчання, а для України воно є фундаментом швидкого післявоєнного відродження та економічного зростання на основі інновацій. Щоб досягти національних і міжнародних освітніх цілей, багатьом країнам доведеться більше інвестувати у свої освітні системи. За останнє десятиліття державні витрати на освіту постійно збільшувалися, однак пандемія COVID-19 негативно вплинула на державні фінанси, що погіршило перспективи збереження цього зростання. У третини країн з високим і середнім рівнем доходів були скорочені освітні бюджети. Однак проблема фінансування освіти полягає не лише в мобілізації ресурсів, але й в покращенні ефективності цього фінансування [2].

Важливим завданням є подолання великої неефективності витрат і нерівностей, що характерні для багатьох освітніх систем. Це є життєво важливим для ефективного використання ресурсів і зміцнення зв'язку між витратами та результатами освіти [5]. Україна також стикнулась зі скороченням бюджетних видатків на освіту через війну, існує загроза, що майбутні скорочення можуть бути ще більшими, оскільки російська агресія продовжує завдавати економічні збитки, а фіскальна ситуація погіршується. Але разом з тим, розвиток освіти є основою суспільного прогресу, а розгляд питань фінансування середньої освіти, зокрема шкіл, де учні проводять більше 10 років найбільш сприятливого для

навчання та формування особистості періоду, стає надзвичайно актуальним [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостям фінансування середньої освіти, в т.ч. процесам досягнення цілей сталого розвитку в управлінні освітою присвячені наукові дослідження таких вітчизняних учених, як Вітренко Ю., Дем'янишиної О., Засторжнікової І., Ареп'євої О., Савченко І., Соколовської А. та інших. Міжнародні організації, такі як: Світовий банк, ОЕСР та ЮНІСЕФ досліджують стан фінансування освіти в країнах та вплив освіти на досягнення цілей сталого розвитку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження витрат на освіту сприяє виявленню напрямків спрямування фінансових ресурсів в галузі освіти та оцінки їх ефективності. Кожного року уряди, приватні компанії та батьки учнів приймають рішення про інвестування фінансових ресурсів в освіту. Ці інвестиції ґрунтуються на основній ідеї, що витрати на освіту підвищують продуктивність праці та сприяють майбутньому економічному та соціальному розвитку шляхом покращення кваліфікації робочої сили. Тому проведення досліджень та оцінка різних аспектів фінансування освіти є важливими для визначення ефективності та встановлення майбутніх напрямків фінансування для досягнення цілей сталого розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною ціллю статті є дослідження та порівняння тенденцій фінансування середньої світи в країнах ОЕСР та України та розробка рекомендацій щодо досягнення цілей сталого розвитку за рахунок ефективного фінансування середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заходи урядів для поліпшення соціальних та економічних перспектив все більше ґрунтуються на міжнародних порівняннях

освітніх можливостей та досягнень. Це дозволяє створювати політику, спрямовану на стимулюванні підвищення ефективності освіти та мобілізації ресурсів для задоволення зростаючих потреб. Уряду та ключовим зацікавленим сторонам необхідно трансформувати освіту за допомогою справедливого та ефективного фінансування. Наявні дані показують, що недостатнє фінансування і несправедливий розподіл ресурсів залишаються серйозними проблемами у фінансуванні освіти. Зараз акцент перенісся з кризового управління на поступове відновлення. Практично всі країни ОЕСР впровадили стандартизоване оцінювання освіти, що дозволяє кількісно і якісно оцінити витрати на освіту на різних рівнях. В Україні, для забезпечення безперервності навчання та безпечної роботи шкіл, потрібні додаткові фінансові ресурси, окрім тих, що були заплановані в бюджеті [1].

Між 2009 і 2019 роками глобальні витрати на освіту щорічно зростали в реальному вираженні, але ці темпи зростання є повільнішими ніж темпи світового економічного зростання. На країни з високим рівнем доходу припадає приблизно дві третини світових витрат на освіту. Розподіл джерел фінансування освіти залишався відносно постійним протягом тривалого часу: уряди вносили близько 82 відсотків, домогосподарства – 17 відсотків, а інша допомога на розвиток

освіти складала менше 1 відсотка. У різних країнах витрати на початкову та вищу освіту, виражені як відношення до ВВП, варіюються. Вони становлять приблизно 6% або більше в країнах, таких як Австралія, Чилі, Ізраїль, Норвегія, Велика Британія та Сполучені Штати, тоді як в Ірландії, Литві та Люксембурзі цей показник становить близько 3,5% або менше (рис. 1).

У середньому в країнах ОЕСР виділяється приблизно 105 500 доларів США на кожного учня віком від 6 до 15 років. Проте Австрія, Люксембург і Норвегія витрачають понад 150 000 доларів США на кожного учня, тоді як у Колумбії та Туреччині ця сума становить менше 50 000 доларів США. За період з 2012 по 2019 роки витрати на освіту в країнах ОЕСР зростали в середньому на 1,6% щорічно. Витрати на початкову освіту складають 30% загального фінансування освіти, тоді як середня освіта отримує 39%. Загальні витрати на освіту від початкової школи до вищої освіти в країнах ОЕСР становлять в середньому 26% річного ВВП на душу населення. У зв'язку зі зменшенням державного бюджету багато освітніх систем все більше залежать від приватного сектору для залучення додаткових інвестицій, особливо це спостерігається в вищій освіті [2].

В Україні, як в інших країнах спостерігається збільшення розподілу державних коштів

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

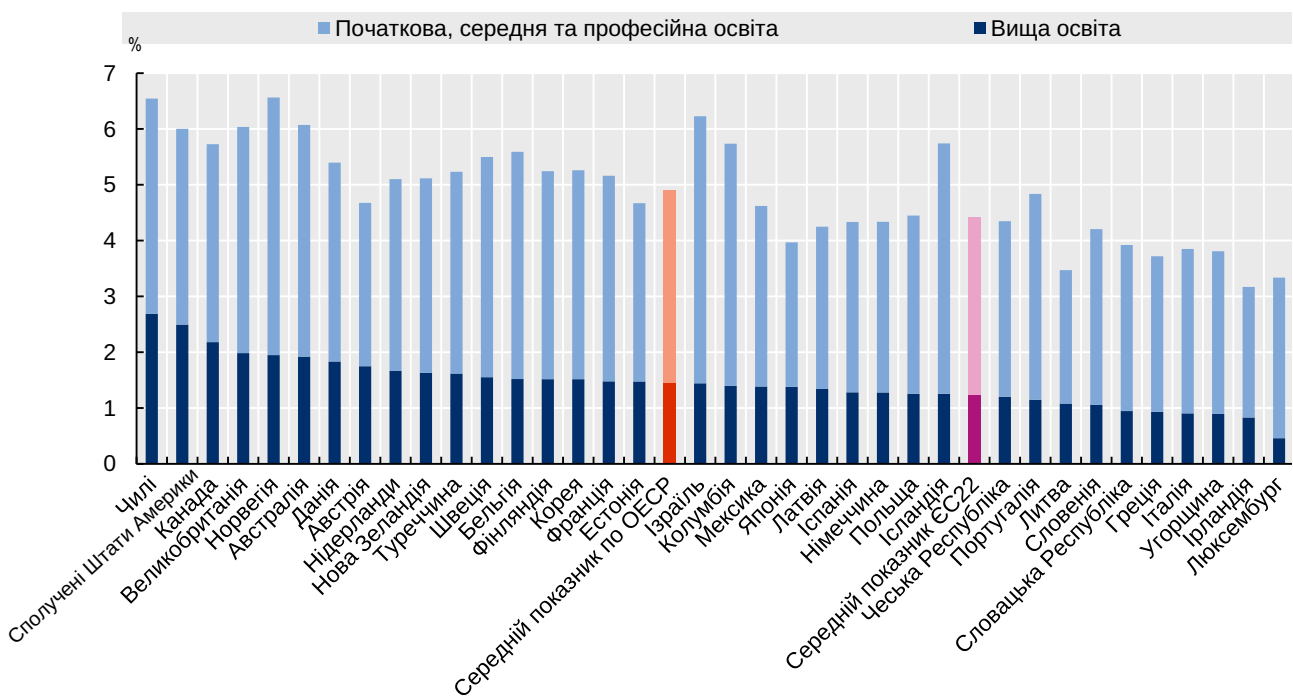

Рис. 1. Загальні витрати на заклади освіти як частка ВВП, % (2019)

Джерело: [2]

на програми професійного навчання, що відображає національні політичні рішення, спрямовані на покращення і пришвидшення переходу від школи до роботи.

Найбільше коштів на фінансування освіти (до трансфертів) виділяється з державного бюджету (59% в середньому по ОЕСР), особливо в таких країнах як Греція (100%), Нідерланди (95%), Ізраїль і Італія (88%) (табл. 1).

В Україні починаючи з 2014 року, держава поступово передала відповідальність за організацію загальної середньої освіти на місцевий рівень, а з 2021 року дана відповідальність покладена на громади. Станом на 2023 рік в Україні функціонують 1950 місцевих бюджетів, з них бюджетів територіальних громад – 1469 [12]. Держава передає місцевим органам влади не лише обов'язок забезпечення якісної середньої освіти, але й фінансові ресурси для цього. Ці ресурси надходять безпосередньо до бюджетів територіальних громад з державного бюджету у

формі освітньої субвенції [3]. Окрім субвенції, громади традиційно можуть отримати фінансування шкіл з Державного фонду регіонального розвитку або через соціально-економічну субвенцію. З іншого боку, у сфері середньої освіти, фінансування закладів здійснюється за рахунок місцевих бюджетів, тоді як держава забезпечує фінансування лише заробітної плати педагогічних працівників (через освітню субвенцію), забезпечення навчального процесу (видрукування підручників та навчальних посібників) та підвищення кваліфікації педагогічних працівників [4; 7].

Впродовж 2021–2023 років найбільшу питому вагу в загальній сумі видатків місцевих бюджетів займали видатки на освіту – до 47%, з них найбільшу питому вагу займали видатки на загальну середню освіту, їх питома вага у 2023 році складала 61,25% від зведених видатків місцевих бюджетів на освіту (табл. 2).

Таблиця 1

Розподіл джерел загального обсягу державних коштів, спрямованих на освіту, за рівнями влади (2019), %

	Початкова, середня та спеціальна професійна освіта					
	Початкові кошти (до трансфертів між рівнями влади)			Остаточні кошти (після трансфертів між рівнями влади)		
	Державний	Регіональний	Місцевий	Державний	Регіональний	Місцевий
Австралія	34	66		2	98	
Австрія	74	14	11	37	51	12
Бельгія	23	74	3	23	73	4
Чеська Республіка	13	60	27	11	63	27
Франція	73	16	11	73	16	12
Німеччина	6	75	19	5	71	24
Греція	100		0	93		7
Ізраїль	88		12	67		33
Італія	88	7	5	87	6	7
Нідерланди	95	0	5	92	0	8
Норвегія	12		88	9		91
Польща	60	1	39	4	2	95
Великобританія	58		42	58		42
США	9	42	49	1	2	97
Середній показник по ОЕСР	59	15	27	44	13	42
Середній показник ЄС22	60	14	25	47	15	38

Джерело: [2]

Таблиця 2

Зведені видатки місцевих бюджетів, млн грн

	2021	%	2022	%	2023	%
Всього видатки	45962,7	100	484295,2	100	108643	100
Освіта	249077,4	43,74/100	232250,3	47,96/100	51321,2	47,24/100
в. т.ч. загальна середня освіта	149496,8	60,02	144823,7	62,36	31433,5	61,25

Джерело: складено автором за даними [12]

Україні потрібен прозорий та зрозумілий механізм розподілу освітньої субвенції на рівні областей та громади, особливо в умовах воєнного стану, для забезпечення обґрунтованого та прозорого розподілу освітньої субвенції між обласними та місцевими бюджетами. Мережа шкіл в Україні має велику кількість розгалужень. Близько 60% шкіл розташовані в селах, але тільки 29% дітей навчаються в них. Середня кількість учнів на одного вчителя в містах складає 14,5, тоді як в селах даний показник 7,6. У школах можуть бути значні відмінності за кількістю учнів у класах, доступом до ресурсів, освітнього середовища та наявністю кваліфікованих педагогів. Зокрема, школи в селах частіше мають бідніше освітнє середовище порівняно з міськими школами, стикаються нестачею кваліфікованих вчителів і дуже малою кількістю учнів [12]. Крім того, через воєнні дії, значно посилюється міграція як учнів так вчителів, станом на грудень 2023 року продовжують перебувати за кордоном 13% учнів та 3% педагогічних працівників. В середньому по Україні видатки денних закладів освіти в селах на 71% вище ніж в містах, а в таких регіонах як Донецька, Харківська, Луганська, Київська та Чернігівська область даний показник більше ніж в 2 рази [12]. Тому вкрай важливо покращити ефективність державних витрат на освіту шляхом різних заходів, наприклад, шляхом об'єднання освітніх закладів, що дозволить скористатися економічними перевагами масштабу. Зосередження уваги на якості освіти та надання більшої фінансової автономії освітнім закладам сприятиме залученню додаткових коштів [9].

Також доцільно збільшити прозорість шкільних бюджетів, що означає регулярне та своєчасне оприлюднення інформації про надходження та витрачання коштів. Шкільні ради, які зазвичай складаються з представників батьків, вчителів, місцевої громади, можуть грати важливу роль у контролі за використанням фінансових ресурсів на рівні шкіл і забез-

печувати горизонтальну підзвітність управління ресурсами. Підзвітність «знизу вгору» через активне залучення громадян може відігравати значну роль та доповнювати вертикальну та горизонтальну підзвітність перед громадськістю. Множинна підзвітність все ще є новою концепцією [1].

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Таким чином, обмеженнями розвитку, які необхідно врахувати при розробці освітньої політики є: недостатня наявність повної інформації та аналітики, необхідної для прийняття якісних управлінських рішень у сфері загальної середньої освіти; неоптимальна мережа загальноосвітніх шкіл; обмежені фінансові ресурси держави; продовження воєнного стану на території України [9]. Основним аспектом оцінки фінансування є його ефективність, яка повинна забезпечувати конкретні результати від суспільних та індивідуальних витрат на освіту. Інтегрований аналіз цих показників забезпечить об'єктивну оцінку ефективності фінансування в системі закладів середньої освіти [10]. В контексті післявоєнного відновлення освіти в Україні доцільно сконцентруватись за таких напрямках: відбудова закладів освіти, які зазнали руйнувань, психологічна підтримка, розвиток електронного документообігу та формування детальних та повних баз даних по ЗЗСО. Впровадження нових економічних механізмів та розширення джерел фінансування сприятимуть покращенню якості освіти, забезпеченню необхідних ресурсів та створенню ефективної системи [9]. Справедливе фінансування освіти є невід'ємною складовою для посилення освітніх систем і забезпечення рівних можливостей для всіх учнів. Уряди та зацікавлені сторони можуть прийняти наступні заходи, щоб відповісти на виклик забезпечення справедливості фінансування в освіті: розвиток державного фінансування, орієнтованого на забезпечення рівності, або створення механізмів фінансування для перероз-

поділу освітніх ресурсів на користь соціально вразливих груп населення"; справедливий та децентралізований розподіл освітніх ресурсів; збільшення використання міжнародної та грантової допомоги; інвестиції у інноваційні

методи надання освіти. Важливо підкреслити, що справедливе фінансування неможливо розглядати окремо від інших аспектів, таких як адекватність, ефективність та прозорість фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. OECD (2017), "The funding of school education: Main findings and policy pointers", in *The Funding of School Education: Connecting Resources and Learning*, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264276147-4-en>.
2. OECD (2022), *Education at a Glance 2022: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/3197152b-en>.
3. Дем'янишина, О., Ареп'єва, О., & Гвоздєй, Н. (2022). Оцінка фінансування закладів середньої освіти в умовах децентралізації. *Економічні горизонти*, 3(21), 121–131. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(21\).2022.274346](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(21).2022.274346).
4. Застрожнікова, І., & Самофалов, Д. (2021). Формульне фінансування середньої освіти в умовах децентралізації та роль територіальних громад у фінансуванні шкіл. *Економіка та суспільство*, (30). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-23>.
5. Застрожнікова І. В., Ульянченко Ю. О. Сучасний стан державного регулювання освітніх новацій в Україні. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.* Харків : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2019. № 2(56). С. 192–198.
6. Застрожнікова І. В. Трансформація національної освітньої системи в умовах децентралізації. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. № 4(43). С. 44–49.
7. Корінь М., Сидор І. Удосконалення фінансування освіти в об'єднаних територіальних громадах. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/43835/1/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D1%8C.pdf>.
8. Маркуц Юлія Фінансування шкіл – непопулярні державницькі рішення руками місцевих рад чи турбота про якість освіти? *VoxUkraine*. URL: <https://voxukraine.org/finansuvannya-shkil-nepopulyarni-derzhavnytski-rishennya-rukamy-mistsevyh-rad-chy-turbota-pro-yakist-osvity>.
9. Матвієнко, Г., & Мирошніченко, В. (2023). Фінансові та регуляторні заходи стимулювання розвитку опорних шкіл як запорука якісної освіти у воєнний час. *Економіка та суспільство*, (50). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-57>.
10. План відновлення Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022). *Міністерство освіти та науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/НО.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>.
11. Токаренко, О., & Матвієнко, Г. (2023). Стратегічне управління фінансами територіальних громад. *Економіка та суспільство*, (47). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-5>.
12. Цифрова платформа публічних фінансів Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget> (дата звернення: 20.05.2023).

REFERENCES:

1. OECD (2017), "The funding of school education: Main findings and policy pointers", in *The Funding of School Education: Connecting Resources and Learning*, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264276147-4-en>.
2. OECD (2022), *Education at a Glance 2022: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/3197152b-en>.
3. Demianyshyna, O., Arepieva, O., & Hvozdiei, N. (2022). Otsinka finansuvannia zakladiv serednoi osvity v umovakh detsentralizatsii [Assessment of financing of secondary education institutions in conditions of decentralization]. *Economic horizons*. (3(21), 121–131. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(21\).2022.274346](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(21).2022.274346). (in Ukrainian)
4. Zastrozhnikova, I., & Samofalov, D. (2021). Formulne finansuvannia serednoi osvity v umovakh detsentralizatsii ta rol terytorialnykh hromad u finansuvanni shkil [Formula financing of secondary education in conditions of decentralization and the role of territorial communities in financing schools]. *Economy and society*. (30). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-23>. (in Ukrainian)

5. Zastrozhnikova I. V., Ulianchenko Yu. O. (2019) Suchasnyi stan derzhavnoho rehuliuвання osvity novat-sii v Ukraini [The current state of state regulation of educational innovations in Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr.* Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr», no. 2(56), pp. 192–198.
6. Zastrozhnikova I.V. (2019) Transformaciya nacional'noi osvity v umovah decentralizacii [Transformation of the national educational system in the conditions of decentralization]. *Public administration and local self-government*, no. 4(43), pp. 44–49. (in Ukrainian)
7. Korin M, Sydor I. (2020) Udoskonalennia finansuvannia osvity v obiednanykh terytorialnykh hromadakh [Improvement of financing of education in united territorial communities]. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/43835/1/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D1%8C.pdf>. (in Ukrainian)
8. Markuts Yuliia. Finansuvannia shkil – nepopuliarni derzhavnyi rishennia rukamy mistsevykh rad chy turbota pro yakist osvity? [Financing of schools – unpopular state decisions by the hands of local councils or concern for the quality of education?] *VoxUkraine*. Available at: <https://voxukraine.org/finansuvannya-shkil-nepopulyarni-derzhavnyi-rishennia-rukamy-mistsevykh-rad-chy-turbota-pro-yakist-osvity>. (in Ukrainian)
9. Matviienko, H., & Myroshnychenko, V. (2023). Finansovi ta rehuliatorni zakhody stymuliuвання rozvytku opornykh shkil yak zaporuka yakisnoi osvity u voiennyi chas. [Financial and regulatory measures to stimulate the development of reference schools as a guarantee of quality education in wartime]. *Economy and society*, (50). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-57>. (in Ukrainian)
10. Plan vidnovlennia Osvita i nauka (proiekt stanom na 03.08.2022). [Education and science recovery plan] (project as of August 3, 2022). *Ministry of Education and Science of Ukraine*. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennia/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf> (in Ukrainian)
11. okarenko, O., & Matviienko, H. (2023). Stratehichne upravlinnia finansamy terytorialnykh hromad. [Strategic management of finances of territorial communities]. *Economy and society*. (47). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-5>. (in Ukrainian)
12. Tsyfrova platforma publichnykh finansiv Open Budget. [Digital public finance platform. Open Budget]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/local-budget> (accessed 20 May 2023). (in Ukrainian)